

AZ AMERIKA-KÖZI EMBERI JOGVÉDELMI MECHANIZMUS ŐSLAKOS NÉPEKET ÉRINTŐ LEGUTÓBBI ÜGYEI

MARINKÁS GYÖRGY

BEVEZETÉS HELYETT: AZ AMERIKA-KÖZI RENDSZER ŐSLAKOS NÉPEKKEL KAPCSOLATOS KORAI JOGGYAKORLATÁNAK ISMERTETÉSE

Az Amerika-közi mechanizmus kezdetektől fogva úttörő módon értelmezte az anyagi jogi rendelkezéseket annak érdekében, hogy a lehető leghatékonyabb védelmet garantálja a jogsértések áldozatainak, ily módon nem meglepő, hogy az őslakos népek jogainak védelme terén is élenjárt, az eredetileg az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) által kifejlesztett evolutív értelmezés¹ alkalmazása révén. Az Amerika-közi mechanizmus keretein belül az első lépést az *Aloeboetoe*² és az *Mayagna (Sumo) Awas Tingni ügyek*³ jelentették, amelyekben az Emberi Jogok Amerika-közi Bírósága (a továbbiakban: EJAB) – joggyakorlatában először – őslakos népeket érintő ügyeket nyilvánított befogadhatónak, utóbbi ügy egyben meghatározta az Amerika-közi rendszer által az őslakos népek számára garantált védelem fejlődési irányát azáltal, hogy a tulajdonhoz, valamint a bírói védelemhez való jogra alapozta azt. Ezen ítéletek sorába illeszkedik a *Saramaka ügy*,⁴ amelynek jelentőségét az egyes szerzők eltérő okoknak tulajdonítják. Lisl Brunner szerint ez az első olyan – nemzetközi törvényszék által hozott – ítélet, mely kimondja, hogy egy törzsi közösségben élő, földjéhez szorosan kötődő – a területen nem őslakos – népet, az őslakos népekkel egyenlő védelem illet meg.⁵ – A dél-amerikai országok alkotmányának jelentős része ugyanis széles garanciális jogköröket biztosít az őslakos közösségeknek, a szintén jelentős számú afroamerikai közösségeket ellenben nem részesítik védelemben.⁶ – Richard Price – aki szakértőként vett részt az ügyben –, a kollektív

¹ Az evolutív értelmezésről, más szóval az „élő jog” (*living instrument*) koncepcióról részletesen: SZEMESI 2008.

² EJAB, *Aloeboetoe és társai kontra Suriname*, 1993. szeptember 10. (reparations and costs) C. sorozat No. 15.

³ EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügy*, 2001. augusztus 31. (merits) C sorozat No. 79.; Részletesen lásd: MARINKÁS 2012, 108–118.

⁴ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. C Sorozat No. 172. (merits); Részletesen lásd: MARINKÁS 2013, 221–238.

⁵ BRUNNER 2008, 711.

⁶ DULITZKY 2010, 59.

jogalanyiség elismerésében látja az ügy igazi jelentőségét. Fergus MacKay – aki a törzset segítő jogászok egyike volt –, a népek önrendelkezési jogának deklarálását hangsúlyozza az ítélet kapcsán.⁷ Ariel Dulitzky szerint az ítélet jelentősége abban rejlik, hogy a bíróság abból kifolyólag, hogy Suriname nem garantált alkotmányos védelmet az őslakos közösségei számára, rákényszerült a korábbi, az országok alkotmányos védelmére alapított gyakorlatával való szakításra, és kidolgozta a saját standardjait, amelyeket innentől fogva minden, a bíróság joghatóságát elismerő államnak figyelembe kellett vennie.⁸

A Saramaka ügyben hozott ítélet – annak újító jellege mellett – megerősítette az EJAB korábbi ítélkezési gyakorlatát, az őslakos népek jogait illetően: azokat továbbra is az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye (a továbbiakban: EJAÉ) által garantált *tulajdonhoz és a bírói védelemhez* való jogra alapozva részesíti védelemben. Az egyéb jogok – úgymint a kultúrához, a valláshoz, a döntéshozatalban való részvételhez és az önrendelkezéshez való jog – csak marginális szerepet játszottak az ügy elbírálása során. E megközelítés révén, a bíróság a normatív kereteken belül maradván – az anyagi normákat evolutívan értelmezve – részesíthette védelemben az őslakos népeket.⁹ A tulajdonhoz való jog keretén belül a bíróság kiemelt figyelmet fordított a *kollektív tulajdonjog* kérdésének, amely az őslakos népek számára elengedhetetlenül fontos, ugyanakkor – a dél-amerikai politikai realitásokat figyelembe véve – azt is világossá tette, hogy *a tulajdonhoz való jog nem korlátlan*, nem értelmezhető úgy, mint amely kizárja azt, hogy az állam koncessziós jogot adjon az ősi földeken található természeti kincsekre. – Az államok ugyanis nem szívesen mondanak le a szuverenitásukról és a természeti kincseikről, jóllehet az ENSZ Közgyűlés 1803-as számú határozata alapján a földben található kincsek nem az állam kormányát, hanem a lakosságot illetik meg.¹⁰ – A korlátozhatóság ellentételezéseként előírja, hogy az ilyen koncessziók adása esetén az államnak be kell tartania bizonyos, a nemzetközi jogban ismert *garanciákat*.¹¹ A szerző véleménye szerint, az ítéletben foglalt megállapítások bölcs belátással próbálnak egyensúlyt teremteni az emberi jogok és az állam igényei közt: hosszútávon nyilvánvalóan nem tartható fenn az az állapot, hogy az államot örökre elzárják a területén található ásványkincsek felhasználásának lehetőségétől.¹² Egy ilyen ítélet egyetlen várható eredménye, az államok együttműködési hajlandóságának csökkenése lenne.

Marcus Orellana ezzel szemben kritikusabb hangon fogalmaz az ítélet kapcsán, véleménye szerint az általa feltett kérdések rávilágítanak az EJAB eddigi joggyakorlatának gyenge pontjaira. Egyrészt: mely kritériumok alapján lehet a természeti kincseket nélkülözhetetlennek tekinteni a csoport túlélése szempontjából? Másodsor:

⁷ PRICE 2009, 2.

⁸ DULITZKY 2010, 59–60.

⁹ SHELTON 2013, 968–969.

¹⁰ Az ENSZ Közgyűlésének 1962. január 12-i határozata (UN Doc. A/5217 [1962]). paras. 1–8.

¹¹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, para. 129.

¹² SHELTON 2015A, 11–30.

a haszonból való részesedés csak azokra a természeti kincsekre vonatkozik, amelyek szükségesek a csoport túléléséhez, vagy minden természeti kincsre, amely a csoport által tradicionálisan használt és birtokolt földjein található? Harmadszor: milyen követelmények alapján lehet eldönteni, hogy a projektnek jelentős hatása van a környezetre, ezáltal megindításához szükség van-e az őslakosok beleegyezésére? Negyedszer: nem áll-e ellentétben a jogi biztosítékok céljával és egész belső logikájával az, hogy amennyiben a projektbe az őslakosok a teljes körű tájékoztatást követően beleegyeztek, és annak hasznáiból részesedtek, megengedhető a tulajdonjog korlátozása vagy megfosztása olyan földek, területek és természeti kincsek esetén, melyek bolygatása súlyosan veszélyezteti a törzs túlélését? Magyarán szólva, *az előzetes tájékoztatáson és szabad akaratlan alapuló beleegyezés és a haszonból való részesedés, vajon nem a népcsoport eltűnésének pénzben kifejezett ellenértékét tükrözi-e?* Erősebben fogalmazva nem jelenti-e azt, hogy a gazdag nagyvállalatok megvehetik azt, aminek az értékét pénzben aligha lehet kifejezni? A fenti kérdések elkerülése végett Orellana javaslata az, hogy az őslakosok földjeinek védelmét, a tulajdonhoz való jog helyett, célszerűbb az *élethez való jog* védelmére alapozni, hangsúlyozva a fennmaradáshoz való jogukat és azt, hogy ehhez szükségük van a területükön található természeti kincsekre. Így, mivel az élethez való jog – a tulajdonhoz való joggal ellentétben – szinte korlátozhatatlan, biztosítani lehetne, hogy az adott törzsek érdekei minden esetben elsőbbséget élvezzenek. Ugyanakkor – hívja fel a figyelmet maga Orellana – ez a megoldás elkerülhetetlenül feszültséget okozna a törzsek és az államok közt.¹³ Ez utóbbi megállapítással Dinah Shelton is egyetért – ő a szabad vallásgyakorláshoz való jogra alapozott védelmet tartja célszerűnek, hasonló indokból –, valamint további kritikákat fogalmaz meg. Az első ezek közül – amely egyben Orellana második kérdését is megválaszolja –, hogy a jelenlegi joggyakorlat csak olyan felhasználási módok számára garantál védelmet, amelyek hagyományosnak tekinthetők, „befagyaszttva” ezáltal az őslakos népek gazdasági tevékenységeit egy bizonyos fejlettségi szinten, elzárva az utat a további fejlődéstől. – Az efféle társadalmi múzeumok létrehozása *Alexandra Xanthaki* és *Dulitzky*¹⁴ szerint is kerülendő. – A második kritikai megjegyzése a jóvátétel módjára vonatkozik: a bíróság gyakorlata ugyanis nem veszi kellőképpen figyelembe az őslakos népek és a földjeik között fennálló szoros kapcsolatot, sok esetben megelégszik a pénzbeli kárpótlás vagy más hasonló adottságokkal rendelkező földterület juttatásával. E megoldás lehetővé teszi ugyan az őslakos népek számára, hogy megtermeljék vagy hozzájussanak az életben maradáshoz szükséges javakhoz, azonban elvágja őket a gyökereiktől: attól a földtől, ahova őseiket temették, ahol a szent helyeik révén kommunikálhatnak a világot – hitük szerint – teremtő hatalommal vagy hatalmakkal. E probléma Shelton szerint könnyedén kiküszöbölhető lenne, amennyiben az őslakos népek jogainak védelmét a valláshoz, a kultúrához vagy az önrendelkezéshez való jogra alapoznák.¹⁵

¹³ ORELLANA 2008, 846–847.

¹⁴ DULITZKY 2010, 42–48.

¹⁵ SHELTON 2013, 969–970.

Az okozott természeti károsodás nagyságának felbecsülése szintén hagy maga után tisztázandó kérdéseket. A bíróság ugyanis – egyelőre – nem tisztázta, milyen szempontok, illetve milyen módszer alapján becsüli fel az okozott kárt.¹⁶ Carol Verbeek – *a Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador* ügy¹⁷ kapcsán megfogalmazott – kritikája értelmében a terület értékének felbecslése soha nem egyszerű: a beruházó és a területen élő őslakos közösségek eltérően gondolkodnak annak értékét illetően.¹⁸ Tekintve, hogy a Saramaka ügyben hozott ítéletben több helyütt is található utalás súlyos és visszafordíthatatlan természeti károsodásra,¹⁹ a megítélt összeg nem mondható jelentősnek. Mindenképpen üdvözlendő azonban, hogy a pénzübeli kártérítési kötelezettség rögzítése révén, a Bíróság rávilágít az emberi jogok és a környezet védelmének kapcsolatára.²⁰

Dulitzky szerint a kulturális különállóságra alapozott azonosítás a jelenlegi joggyakorlat igazi gyenge pontja. Egyrészt, annak ellenére, hogy a Saramaka ügyben – a *Maroon* csoportok jellegzetesen elkülönülő kulturális jellegzetességei okán – könnyen meg lehetett határozni a védelemben részesítendő csoportot, több más, a földjéért küzdő népcsoport esetében ez nem ilyen egyszerű. Az argentinai *Cerro Teta* körzetben lakó közösségek hosszú idő óta küzdenek az őslakos státuszuk elismeréséért – tekintve azonban, hogy nem rendelkeznek minden, a jelenlegi joggyakorlat által megkövetelt jellegzetességgel –, ez idáig sikertelenül. Dulitzky szerint a kulturális megközelítés helyett, valamilyen etnikai alapú azonosítási eljárás kidolgozása jelentené a megoldást a problémára. Másrészt, a többségi társadalom tagjai közül kikerülő döntéshozók szerint az őslakos közösségeket meghatározó kulturális jegyek több esetben nem – vagy nem olyan formában – léteznek, amint azt az említett döntéshozók elképzelik. Kiváló példa a kolumbiai törvényhozás által elfogadott, „a fekete kolumbiaiak kollektív földtulajdonhoz való jogát garantáló” 1993. évi LXX. törvény,²¹ amely e kollektív jog gyakorlásának feltételül törzsi tanácsok meglétét szabta, annak ellenére, hogy az érintett közösségek jelentős részében ez az intézmény ismeretlen volt. A törvényben garantált kedvezmények igénybevétele érdekében több közösség együtt alapított kérész életű tanácsokat, amelyeket végül feloszlattak, a törzsek között fennálló feszültségek miatt. Harmadrészt – amint az Shelton is megjegyzi –, azáltal, hogy az EJAB nem magát a földet és annak gazdasági értékét részesíti védelemben, hanem az őslakos népek tradicionális életmódját, amely révén – figyelmen kívül hagyva a kultúra és a társadalmi berendezkedés dinamikus voltát – elzárja az őslakos közösségeket a fejlődés lehetőségétől. A jelenlegi joggyakorlat értelmében az őslakos népeknek csak olyan gazdasági tevékenységeket áll módjában

¹⁶ A kár becsülésével kapcsolatos általános nemzetközi gyakorlatot lásd: SANDOVAL COUSTASSE–SWEENEY–SAMUELSON 2011, 447–471.

¹⁷ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, 2012. június 27. C Sorozat No. 245.

¹⁸ VERBEEK 2013, 278–282.

¹⁹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, paras. 150–152.

²⁰ ORELLANA 2008, 847.

²¹ 1993. évi LXX. törvény „a fekete kolumbiaiak kollektív földtulajdonhoz való jogáról”

végezni, amelyet emberemlékezet óta végeznek. Dulitzky szerint előfordulhat, hogy az őslakos közösségen belül bekövetkező változások eredményeként az elkövetkező generációk változtatni szeretnének a gazdálkodási módokon, erre azonban a jelenlegi keretek között nincs lehetőség.²²

AZ EJAB LEGÚJABB, ŐSLAKOS NÉPEKET ÉRINTŐ ÜGYEI

Amint az a bevezetőben említésre került, Marcus Orellana szerint az amerika-közi rendszer által a tulajdonhoz és a bírói védelemhez való jogra épülő rendszer legjelentősebb hiányossága, hogy e jogok korlátozhatók, ahogyan azt maga az EJAB is rögzítette a Saramaka ügyben,²³ az élethez való jog ezzel szemben csak kevés esetben, bizonyos feltételek megléte esetén korlátozható.²⁴ Az EJAB a *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador* ügyben –az Emberi Jogok Amerika-közi Bizottságának (a továbbiakban: EJABiz) és a kérelmezők – keresetének helyt adva, először állapította meg az élethez való jog sérelmét,²⁵ egy őslakosokat érintő ügyben. A bíróság megállapította továbbá Ecuador felelősségét a konzultációs kötelezettség elmulasztásában, amely két szempontból érdemel kiemelés: egyrésről az EJAB nem pusztán a konzultáció megtartását, hanem – az őslakos közösség döntéshozatali mechanizmusával teljes mértékben konform – az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad döntés elvének érvényre juttatását nyilvánította az állam köteletségének. Tekintettel a nemzetközi jogban megfigyelhető trendekre²⁶ és az amerikai kontinens országainak legfelsőbb bírósági gyakorlatára,²⁷ az EJAB szerint e kötelezettség annak ellenére is terheli az adott országot, hogy az eljárás alapjául szolgáló jogvita kirobbanásakor, a szóban forgó állam még nem volt tagja egyetlen őslakos specifikus egyezménynek sem. Másrésről, az EJAB ezen ügyben egyértelműen a kollektív jogok elismerésének az irányába mozdult el: ahelyett, hogy a közösséget alkotó egyének jogainak sérelmét vizsgálta volna, megállapította, hogy az állam a *sarayaku* őslakos közösség jogait sértette meg.²⁸

Az ügy alaptényállása a következő: Ecuador 1992-ben, egy törvényi reform keretében, több őslakos közösség számára jelölt ki földterületeket annak érdekében, hogy azokon a hagyományos életvitelüket folytathassák, a *kichwa* nyelvet beszélő sarayaku törzs 135 000 hektár föld felett szerzett használati jogot. A föld ugyanakkor továbbra is állami tulajdon maradt, széles körben téve lehetővé az állam általi hasznosítást, és az őslakos közösségek használati jogának korlátozását a természeti kincsek hasznosítása érdekében. Utóbbiak, a rendelkezés értelmében *expressis verbis* az állam tulajdonát képezték. A sarayaku törzs mindössze négy évig birtokolhatta

²² DULITZKY 2010, 42–48.

²³ Saramaka ügy, para. 127.

²⁴ ORELLANA 2008, 846–847.

²⁵ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 233–234., 244–254.

²⁶ ENSZ EJB, *Ángela Poma Poma kontra Peru*, 2009. március 27.

(CCPR/C/95/D/1457/2006), para. 7.6.

²⁷ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras.156–211.

²⁸ BRUNNER–QUINTANA 2012, 1–7.

háborítatlanul a számára kijelölt területet: Ecuador 1996. július 26-án írta alá egy argentin olajipari vállalattal – *Compañía General de Combustibles* (a továbbiakban: CGC) – a sarayaku törzs területét is érintő olajbányászatról szóló, összesen 24 évre szóló szerződést. A szerződés értelmében a CGC-nek kötelessége lett volna előzetes környezeti és társadalmi hatásvizsgálást készítenie, amelynek készítése során a sarayaku törzs véleményét is meg kellett volna hallgatni. A vállalat nem tett eleget a szerződésben foglalt kötelezettségeinek.²⁹

A vizsgálat során fény derült a CGC által alkalmazott, a sarayaku törzs beleegyezésének elnyerését célzó kétes módszerekre: a cég képviselői több esetben felkeresték a törzs egyes tagjait az őslakosok érdekvédelmi szervezeteinek megkerülésével, pénzt és egyéb juttatásokat ajánlva az említetteknek, amennyiben azok meggyőzik a törzs többi tagját, hogy támogassák a CGC beruházását.³⁰ A jelenség sajnos nem egyedi, több őslakosokat érintő ügyben is előfordult.³¹

Az EJABiz által a bíróságnak benyújtott keresetben a sarayaku közösség tulajdonhoz (EJAE 21. cikk), a szabad mozgáshoz és letelepedéshez (EJAE 22. cikk), az élethez és testi épséghez (EJAE 4. cikk), valamint a tisztességes eljáráshoz és a bírói út igénybevételéhez való jogának (EJAE 8. cikk) megsértésére hivatkozva kérte a jogsértések bíróságok általi megállapítását.³²

A bizottság álláspontja szerint, a konzultáció elmaradása sérti az őslakos közösségek tulajdonhoz való jogát, amennyiben az EJA 21. cikkét az Egyezmény 1 cikk (1) bekezdésének, valamint 13. és 23. cikkeinek figyelembe vételével értelmezik. A 13. cikk által garantált lelkiismereti- és szólásszabadsághoz való jog értelmében, az államnak érthető és egyértelmű tájékoztatást kellett volna adnia az érintett közösségek számára, ezt azonban elmulasztotta megtenni. A konzultáció elmaradása ezen túlmenően sérti a 23. cikkben rögzített, a hatalom gyakorlásában való részvételhez való jogot. Az ecuadori állam válaszában kifejtette, hogy a szerződés aláírásának időpontjában semmilyen nemzetközi és hazai jogi kötelezettség nem terhelte az országot, tekintettel arra, hogy Ecuador csak az említett szerződés aláírását követően ratifikálta az ILO 169-es számú egyezményét; ezen túlmenően, a földosztás során rögzített kitétel értelmében, a földben található ásványkincsek az állam kizárólagos tulajdonát képezik. Ettől függetlenül – amint azt az állam válaszában hangsúlyozta a – Ecuador és a CGC minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy megkérdezze az érintett közösséget a földjeiket érintő kérdésben.³³

Ami különösen érdekessé teszi az ügyet az az, hogy az EJAE 21. cikke által garantált tulajdonjogot az EJAB nem a közösséget alkotó egyének jogainak megsértéseként értelmezte, hanem a közösség egészét megillető kollektív tulajdonjog megsértéseként. A testület, utalva korábbi ítélezési gyakorlatára – a *Mayagna*³⁴ és a

²⁹ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 51–55, 61–72.

³⁰ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 73–106.

³¹ FOSTER 2015, 59–115

³² EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 1, 29–30.

³³ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 125–133.

³⁴ EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua*, para. 140.

*Xàkmok Kàsek*³⁵ ügyekre – emlékeztetett, hogy az Amerikai Egyezmény 21. cikkéből nem pusztán az individuális tulajdonjog védelme vezethető le, hanem az őslakos közösségek számára életbevágóan fontos kollektív tulajdonjog is. Amennyiben a kollektív tulajdonjog nem élvezne egyenlő védelmet az individuális tulajdonjoggal, az EJAÉ 21. cikkében garantált tulajdonjog illuzórikussá válna, egyben lehetetlenné tenné az őslakos közösségek számára, hogy fenntartsák egyedi kultúrájukat és életmódjukat. A bíróság joggyakorlata értelmében az őslakos közösségek és a földjeik között fennálló szoros kapcsolat, két tényező megléte esetén tekinthető bizonyított-nak: *egyrésztől* a törzsnek artikulálnia kell e szoros kapcsolatot, amely az egyes törzsek szokásaiban megfigyelhető változatosságra tekintettel, sokféle módon történhet. *Másrésztől*, aktív kapcsolatnak kell fennállnia a közösség és a földek között, vagyis rendszeres időközönként gazdasági vagy valamilyen szakrális, kulturális tevékenységet kell végezniük a területen. A bíróság álláspontja szerint a jelen ügyben nem vitás, hogy a közösség, az általa sajátjának tekintett földet emberemlékezet óta birtokolja és használja; jogaikat pedig az állam az 1992-es földreformmal *expressis verbis* megerősítette. A törzs tagjai tanúvallomásaikban megerősítették a törzs és a szóban forgó terület között fennálló szoros spirituális kapcsolatot, amelyet identitásuk meghatározó részének tekintenek.³⁶

A bíróság ítélkezési gyakorlata értelmében – a fent említett különlegesen szoros kapcsolatra tekintettel –, az őslakos népek kollektív jogai csak és kizárólag bizonyos – a Saramaka ügyben rögzített – *garanciális szabályok*³⁷ betartása mellett korlátozhatók. Tekintettel azonban arra, hogy e szabályok betartására vonatkozóan a felek semmilyen bizonyítást nem kezdeményeztek, a bíróság e kritériumok meglétének vizsgálatától eltekintett, és kizárólag az állam konzultációs kötelezettségét vetette alá vizsgálatnak. Ecuador álláspontja szerint, a szerződés aláírásának időpontjában az államnak nem állt fenn konzultációs kötelezettsége, tekintettel arra, hogy az ILO 169-es számú egyezményét csak évekkel később ratifikálta. A bíróság nem fogadta el az állam érvelését, véleménye szerint ugyanis a konzultációs kötelezettség mellett, hogy több nemzetközi dokumentumban is rögzítésre került, a nemzetközi jog egyik alapelveként tekinthető. A bíróság a következőképpen érvelt: az Amerikai Államok Szervezetének számos tagja ültette át alkotmányába e rendelkezéseket, illetve számos térségbeli ország alkotmánybírósága nyilvánította az állam köteletségének a konzultációs jogot. A fentiekre tekintettel a bíróság álláspontja alapján az ecuadori

³⁵ EJAB, *Xàkmok Kàsek kontra Paraguay ügy*, 2010. augusztus 24. C Sorozat No. 214., paras. 85–87.

³⁶ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 145–155.

³⁷ Először is biztosítania kell az őslakos népek hatékony, ősi szokásaikat figyelembe vevő részvételét bármely, a területükön folyó, a természeti kincsek feltárásával vagy kiaknázásával kapcsolatos tárgyalás során; másodsor az államnak biztosítania kell, hogy az őslakos emberek tisztességes részesedést kapjanak a befolyó profitból; harmadszor az állam nem adhat semmilyen koncessziós jogot, amíg az arra kompetenciával bíró szervezetek nem készítenek környezeti és társadalmi hatástanulmányt. – EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. (merits), C Sorozat No. 172. para. 129.

államnak már a szerződés aláírásakor fennállt a konzultációs kötelezettsége. A konzultációs kötelezettség teljesítése a bíróság szerint öt szempont mentén vizsgálandó: (i) a konzultációnak előzetesnek kell lennie – vagyis a tervezési szakaszban fel kell venni a kapcsolatot a közösséggel –; (ii) a konzultációt jóhiszeműen, megegyezésre törekedve kell véghezvinni. Továbbá a konzultációs folyamatnak (iii) a közösség minden tagja számára elérhetőnek kell lennie; (iv) előzetes hatástanulmányt kell készíteni; (v) minden elérhető információt a közösség tagjainak rendelkezésére kell bocsátani. Az *első* feltételt illetően a bíróság megállapította, hogy az nem teljesült, tekintettel arra, hogy az állam sem a kezdeti, sem a későbbi szakaszokban nem bocsátkozott tárgyalásokba a közösséggel. A *második* és a *harmadik* feltétel szintén nem teljesült: a CGC kísérletei, amelyek a közösség tagjainak megvesztegetésére irányultak, nem tekinthetők sem jóhiszeműnek, sem olyanoknak, mint amely a közösség összes tagjának elérésére irányulnának. A *negyedik* feltétel – tekintettel a tényállásnál ismertettekre – szintén nem teljesült. Az *ötödik* feltétel kapcsán a bíróság megállapította, hogy a közösség tagjait sem az állam, sem a CGC nem tájékoztatta megfelelően a beruházással járó környezetterheléssel kapcsolatban: sem a megnövekedett forgalomról, sem a próbafúrások során végzett földalatti robbantásokról és a földben hagyott robbanóanyagokról nem esett szó.³⁸

A bíróság ezt követően az élethez való jog sérelmét vizsgálta, a bizottság a beadványában ugyanis arra az álláspontra helyezkedett, hogy Ecuador megsértette a törzs élethez való jogát – amelyet az EJAÉ 1. cikkel összhangban értelmezett 4. cikke garantál –, amikor nem akadályozta meg, hogy a CGC robbanóanyagokat telepítsen a törzs földjeibe fúrt lyukakba, állandó veszélynek téve ki ezáltal a törzs tagjait. A bíróság emlékeztetett rá, hogy az állandó ítélkezési gyakorlata értelmében³⁹ az élethez való jog biztosítása nem pusztán azt jelenti, hogy senki sem fosztható meg önkényesen az életétől, hanem azt is, hogy az államnak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy senkinek se sérülhessen az élethez való joga, amely egy bizonyos életminőség garantálását is magába foglalja. Ez utóbbi kapcsán a bíróság szerint nyilvánvaló, hogy az állam nem tehető felelőssé minden olyan esetért, amikor az életet veszélyeztető helyzet áll elő, ezért a jelen ügyben azt kell vizsgálni, hogy a hatóságok tudhattak-e az életre veszélyes gyakorlatról, illetve ésszerűen elvárható volt-e annak megakadályozása. A bíróság, az ügy körülményeinek mérlegelését követően arra a következtetésre jutott, hogy az állami szervek tudatában voltak az elhelyezett robbanóanyagok által jelentett veszélynek, amelyet az is tanúsít, hogy maguk az állami szervek rendelték el egy ideiglenes intézkedéssel, azok deaktiválását és eltávolítását. E rendelkezésnek azonban az állami szervek nem szereztek érvényt, ily módon felelősek azért, hogy a közösség tagjait valós és közvetlen veszélynek tették ki.⁴⁰

³⁸ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras.156–211.

³⁹ EJAB, *Yakye Axa őslakos közösség kontra Paraguay*, para.157.

⁴⁰ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras.233., 244–249.

A bíróság ezt követően a tisztességes eljáráshoz és a bírói védelemhez való jogot elemezte – megállapítva azok sérelmét⁴¹ –, amelynek részletes ismertetését a szerző mellőzi, tekintettel arra, hogy annak indokolása nem tartalmaz új elemeket a bíróság korábbi joggyakorlathoz⁴² képest.

A *Madungandí Kuna és a Bayanoi Emberá közösségek és tagjaik kontra Panama ügyben*⁴³ (a továbbiakban: *Madungandí ügy*), a tulajdonjog megsértésének folyamatosága, valamint ezzel kapcsolatban a bíróság időbeli joghatósága képezte a jogvita tárgyát. Az ügy nevében szereplő két őslakos népcsoport területén Panama 1972-ben kezdte meg egy duzzasztóerőmű és egy hozzátartozó víztározó építését, amely a helybeliek kitelepítésével járt együtt. Annak ellenére, hogy Panama az építkezés megkezdésével egy időben – valamint később több ízben is – elismerte a kártérítési kötelezettségét, a kifizetések teljesítése a mai napig várat magára. Az ügyben Panama pergátló kifogást adott elő, amelynek értelmében a bíróság nem rendelkezik *időbeli joghatósággal*, tekintve, hogy Panama csak 1978-ban ratifikálta az EJAÉ-t, a Bíróság joghatóságát, pedig csak 1990-ban fogadta el.⁴⁴ A bíróság elfogadta a kifogást. A testület döntését több kritika érte, többek között az ügyben eljáró egyik bíró – Eduardo Ferrer Mac-Gregor Poisot – különvéleményben⁴⁵ fejtette ki azt, hogy a bíróságnak miért kellett volna elutasítania az állam pergátló kifogását, és helyt adni az EJABiz,⁴⁶ valamint a panaszos felek érvelésének, akik alapvetően nem a kisajátítás, hanem az említett kártérítés elmaradása miatt kérték a bíróságtól a tulajdonjoguk folyamatos megsértésének megállapítását.⁴⁷ A beadványt benyújtó EJABiz is arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ügy kiváló lehetőség az EJAB számára, hogy a jogsértés folyamatoságának megállapítása révén kiterjessze időbeli joghatóságát.⁴⁸ – Függetlenül ugyanakkor attól, hogy a bíróság elmulasztotta a lehetőséget, az időbeli joghatóságának a tulajdonjog folyamatos megsértésének deklarálása révén történő kiterjesztésére, megállapította a tulajdonjog sérelmét, amelyet a közösségek által használható földek kijelölésének elmulasztásával indokolt. A bíróság megállapította továbbá a tisztességes tárgyaláshoz (EJAÉ 8. cikk), valamint a bírói védelemhez való jog (EJAÉ 25. cikk) sérelmét.⁴⁹

A tulajdonhoz való jog folyamatos megsértésének kérdése több ízben felmerült más nemzetközi emberi jogvédelmi mechanizmusok előtt is. Az EJEB több esetben

⁴¹ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, para. 278.

⁴² RAISZ 2010, 207.

⁴³ EJAB, *Madungandí Kuna és a Bayanoi Emberi közösségek és tagjaik kontra Panama ügy*, 2014. október 14, C Sorozat No. 284.

⁴⁴ EJAB, *Madungandí ügy*, paras. 1., 17.38.

⁴⁵ EJAB, *Madungandí ügy, Mac-Gregor Poisot bíró különvéleménye*

⁴⁶ Az EJABiz az ügyben hozott döntésében is hasonló következtetésre jutott. EJABiz, *Madungandí Kuna és a Bayanoi Emberá és tagjai kontra Panama ügy*, (12.354) paras. 190–191.

⁴⁷ EJAB, *Madugandí*, para. 29.

⁴⁸ EJABiz, *Beadvány az EJAB részére a Madungandí ügyben*, 2013. február 26.

⁴⁹ EJAB, *Madugandí*, *Rendelkező rész*

foglalkozott a tulajdonjog folyamatos megsértésének lehetőségével – egy ízben egy őslakos népeket érintő ügyben is –, ahol a korábbi joggyakorlatára⁵⁰ utalva rámutatott, hogy a tulajdontól való megfosztás egyszeri, időponthoz köthető cselekmény, amely nem valósulhat meg folyamatos jelleggel, mint azt a *Hingitaq 53 és mások kontra Dánia* ügyben a kérelmezők állították.⁵¹ Meg kell ugyanakkor említeni, hogy az EJEB joggyakorlata⁵² értelmében a *de facto* kisajátítás – ahol nem egy egyszeri, formális aktussal megy végbe a kisajátítás – megvalósulhat a tulajdonjog folyamatos megsértése.

Az EJEB joggyakorlatával egyező álláspontra helyezkedett az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága (a továbbiakban: ENSZ EJB) is, amikor az elé került ügyben⁵³ megállapította időbeli joghatóságának hiányát, tekintettel arra, hogy a panaszos felek által említett jogsértések megszűntek mire a bepanaszolt állam ratifikálta az Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának⁵⁴ első kiegészítő jegyzőkönyvét.⁵⁵ Amint a kérdéses ügyben az ENSZ EJB rámutatott, a folytonos jogsértés csak akkor lenne megállapítható, ha az állam újabb és újabb jogsértést követne el, amelyeket az említett jegyzőkönyv hatályba lépése előtt elkövetett jogsértések kvázi elismeréseként is lehetne értelmezni.⁵⁶

A *Madungandí* ügyben azonban messze nem ez a helyzet, amint arra Mac-Gregor Poisot bírósági és a szakirodalom egy része⁵⁷ is rámutatott: Panama az EJAE ratifikálását és az EJAB joghatóságának elismerését követően többször elismerte a kártérítési kötelezettségét és – később sorozatosan megszegett – megállapodásokat kötött az őslakos népekkel, valamint a panaszos felek kérésére barátságos megállapodás tető alá hozására is kísérlet történt az ENJABiz előtt, amint az bizottság által hozott határozatból is kiderül.⁵⁸ Erre való tekintettel a bizottság – a bírósággal ellentétben – rövid úton elutasította az állam időbeli joghatóságra alapozott pergátló kifogását: a testület

⁵⁰ EJEB, *Kopecký kontra Szlovákia*, 2004. szeptember 28 (44912/98); EJEB, *Malztan és mások kontra Németország*, 2005. március 2. (71916/01, 71917/01, 10260/02), EJEB, *Malhous kontra Cseh Köztársaság*, 2000. december 13. (33071/96)

⁵¹ EJEB, *Hingitaq 53 és mások kontra Dánia*, 2006. január 12. (18584/04); Bővebben lásd: MARINKÁS 2015, 191–196.

⁵² EJEB, *Ciprus kontra Törökország*, 2001. május 10. (25781/94), para. 189.; EJEB, *Papamichalopoulos és társai kontra Görögország*, 1993. június 24 (14556/89), para. 45.; EJEB, *Loizidou kontra Törökország*, 1996. december 18. (15318/89), para. 46.; EJEB, *Hutten-Czapska kontra Lengyelország*, 2006. június 19. (35014/97), para. 152–153.

⁵³ ENSZ EJB, E. és A. K. kontra Magyarország, 1994. április 7. (UN Doc. CCPR/C/50/D.520/1992)

⁵⁴ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.); Hazai jogszabályban kihirdetve: az 1976. évi 8. törvényerejű rendeletben

⁵⁵ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 19-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171)

⁵⁶ ENSZ EJB, E. és A.K. kontra Magyarország, paras. para. 6.4., 6.6.

⁵⁷ SARMIENTO-LAMUS 2015, 30–33.

⁵⁸ EJABiz, *Madungandí* ügy, paras. 104–113.

indokolása értelmében – amelyet a bírósághoz benyújtott keresetében⁵⁹ is fenntartott – az állam magatartása egyértelmű elismerése a korábbi jogsértéseknek. Ezzel egy időben ugyanakkor az EJABiz határozatában amellelt érvelt, hogy a tulajdonjogtól való megfosztás alapvetően e jóvátételi kötelezettség megsértéséből ered, nem pedig a múltban bekövetkezett, egyszeri cselekményből.⁶⁰ – Másképpen fogalmazva az állam felelőssége megállapítható az időbeli joghatóság esetleges kiterjesztésének elmaradása esetén is.

A *Norin Catrimán és társai kontra Chile* ügyben⁶¹ az őslakos népek földjeik megvédése érdekében kifejtett tevékenységének jogi minősítése, valamint a jogállami garanciák – többek között a tisztességes eljárás és az ártatlanság védelméhez való jog – képezte az ügy tárgyát. Chile legnagyobb őslakos csoportja, a körülbelül 600 000 főt számláló *mapuche nép*, lakosságának hozzávetőlegesen 4%-át teszi ki. Helyzetükre jellemző, hogy életminőségük és életkilátásaik elmaradnak a chilei átlagtól, az oktatáshoz és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésük korlátozott. Földjeiken az 1990-es években indult meg az ipari méreteket öltő fakitermelés, amelyet a Ralco vízerőmű és a hozzátartozó víztározó megépítése súlyosbított. Az érintettek a tradicionális vezetőik – a *lonkosok* és *werkenek*⁶² – vezetésével először békés tüntetésekbe kezdtek, később azonban – a hatóságok sok esetben szükségtelenül erőszakos fellépése következtében – ők maguk is erőszakosabb eszközökhöz folyamodtak. *Norin Catrimánt*, az egyik törzsi vezetőt és több társát az egyik fakitermelő cég telephelyének felgyújtását követően az 1984-es, terror elleni küzdelemről szóló törvény alapján terrorcselekmény elkövetésével vádolták meg és letöltendő börtönbüntetésre ítélték. Az ítéletet a Chilei Legfelsőbb Bíróság megsemmisítette, az újratárgyalás során terrorcselekménnyel való fenyegetés és arra való felbujtás miatt társaival együtt öt év szabadságvesztésre, valamint a közügyektől való eltiltásra ítélték.⁶³ A panaszos felek 2003 és 2005 között nyújtották be petícióikat az EJABiz-hez, amely 2010-ben hozott érdemi döntést, együtt tárgyalva az azokban hivatkozott jogsértéseket. A bizottság az ügyben hozott döntésében arra az álláspontra helyezkedett, hogy az eljárások nem feleltek meg az EJAE 8. cikke által garantált tisztességes eljárás követelményeinek, különösképpen az említett cikk (1) bekezdésében foglaltaknak: a hatóságok és a hazai bíróság tagjai a *mapuche* őslakos csoportok iránt fennálló ellenérzéseik által vezérelve hátrányos megkülönböztetést alkalmaztak. A bizottság az állítását arra alapozta, hogy az állami hatóságok kellően megalapozott tények és bizonyítékok hiányában, a törzsi vezetőket vádolták meg, a tényállásban szereplő cselekmény elkövetésével. Továbbá a bizottság szerint az EJAE 23. cikke által garantált politikai életben való részvételhez való jog megsértését jelenti az a rendelkezés,

⁵⁹ EJABiz, Beadvány az EJAB részére a Madungandí ügyben, 2013. február 26.

⁶⁰ EJABiz, Madungandí ügy, paras. 191., 306.

⁶¹ EJAB, *Norin Catrimán és társai kontra Chile*, 2014. május 29., C Sorozat No. 279.

⁶² A lonkos a törzs legfelső politikai és szellemi vezetője, a werken a lonkos segítője, fő feladata a törzs tagjaival és a külvilággal való kapcsolattartás.

⁶³ EJAB, *Catrimán ügy*, paras. 75–80.

zés, amelynek értelmében a panaszos feleket a börtönbüntetés mellett 15 évre eltiltották a közügyektől, ellehetetlenítve a törzsi vezetőket feladataik ellátásában.⁶⁴ Az EJAB az ügyben hozott ítéletében, csak részben értett egyet a bizottság következtetéseivel: nem állapította meg többek között az EJAÉ 8. cikk (1) bekezdésének megsértését, nem látta ugyanis bizonyítottnak, hogy a bíróság által is létezőként elismert sztereotípiák valóban szerepet játszottak volna a törzsi vezetők elleni eljárásokban.⁶⁵ A többségi döntéssel szemben Mac-Gregor Poisot és Manuel E. Ventura Robles bírák különvéleményükben arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az ügy tényállása alapján elég bizonyíték állt rendelkezésre a 8. cikk (1) bekezdése sérelmének megállapítására.⁶⁶ Az EJAB a többi jogsértést – közöttük az EJAÉ 23. cikkét – illetően helyt adott a bizottság beadványának.⁶⁷

AZ ÍTÉLETEK VÉGREHAJTÁSA

A végrehajtott ítéletek számát tekintve az Amerika-közi rendszer egyértelműen eredményesebb, mint az afrikai mechanizmus: az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága (a továbbiakban: ENJABiz) 2009-ben hozott döntést az *Endorois ügyben*,⁶⁸ amelynek végrehajtása a mai napig várat magára, amint arra az ENJABiz és az érintettek is több esetben felhívták a figyelmet.⁶⁹ – A döntés végrehajtásának elmaradásával az ENSZ EJB⁷⁰ is foglalkozott. – Az *Ogoni-ügyben*⁷¹ hozott döntésének végrehajtására ezzel szemben viszonylag hamar sor került, tény azonban, hogy az említett ügyben jelentős nemzetközi nyomás nehezedett az érintett államra.⁷²

Az Amerika-közi rendszerben ezzel szemben az államok jellemzően végrehajtják az ítéleteket, amint az több, az EJAB által kiadott, az ítéletek végrehajtásának ellenőrzése tárgyában kiadott határozat is tanúsítja.⁷³

⁶⁴ EJABiz, Aniceto Norin Catrimán, Patricio Marileo Saravia, Victor Ancalaf Llaupe és társai kontra Chile, 2010. november 5. (No. 12.576), paras. 5., 219–229.

⁶⁵ EJAB, Catrimán ügy, paras. 211–221.

⁶⁶ EJAB, Catrimán ügy, Mac-Gregor Poisot és Ventura Robles bírák különvéleménye, paras. 42–45.

⁶⁷ EJAB, Catrimán ügy, para. 478.

⁶⁸ ENJABiz, Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council kontra Kenya, 2009. november 25. (ügyszám: 276/2003)

⁶⁹ ENJABiz, Az Endorois Jóléti Tanács beszámolója az ENJABiz 56. rendes ülésén (Gambia, Banjul város, 2015. május 7.)

⁷⁰ Az ENSZ EJB záró észrevételei a Kenyával kapcsolatban, 2011. április 18. (CCPR/C/KEN/CO/3), para. 24.

⁷¹ ENJABiz, The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights kontra Nigéria, 2001. október 27. (ügyszám: 155/96)

⁷² DUX 2005.

⁷³ EJAB, Határozat a Sawhoyamaxa ítélet végrehajtása tárgyában, 2007. február 2.; EJAB, Határozat a Sawhoyamaxa ítélet végrehajtása tárgyában, 2008. február 8.; EJAB, Határozat a Yakye Axa ítélet végrehajtása tárgyában, 2008. február 8.

Jóllehet a *Sawhoyamaya* ügyben⁷⁴ hozott ítéletét illetően a bíróság elsőre nem találta kielégítőnek az ítélet végrehajtása érdekében tett lépéseket, később az állam pótolta a hiányosságokat. Hasonló következtetésre jutottak az adott ügyeket figyelemmel kíséző ENSZ szervek is, többek között az ENSZ Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottsága (a továbbiakban: CERD), amely a *Saramaka* emberek és a *Moiwana falu*⁷⁵ ügyekben hozott ítéletekkel foglalkozott az egyik záró észrevételében.⁷⁶ Természetesen az ítéletek végrehajtásának hatékonyabbá tétele érdekében sok tenni való akad még. Dinah Shelton már 15 évvel ezelőtt javasolta egy, az ítéletek végrehajtásának ellenőrzését ellátni hivatott mechanizmus létrehozását, az Amerika-közi rendszer keretein belül.⁷⁷

A LEGUTÓBBI IDEIGLENES INTÉZKEDÉSEK IRÁNTI KÉRELMEK

A kolumbiai *kankuamo* őslakos nép fennmaradását két tényező veszélyeztette a 2000-es évek elején: egyrészt a kormány erők és egyes lázadó csoportok közötti összecsapások, másrészt a területükön megvalósítani szándékozott beruházások. A bíróság először 2004-ben hozott ideiglenes intézkedést⁷⁸ a meglehetősen elszigetelt-ségben élő *kankuamo* őslakos közösség védelme érdekében. Az ideiglenes intézkedés elrendelésére okot adó körülmények egészen 2011-ig fennálltak, amikor is az állam megtette a szükséges lépéseket – megfékezte a fegyveres erőszakot és az azt kísérő jogsértéseket – annak érdekében, hogy garantálja az őslakos közösségek biztonságát és túlélését, ennél fogva megszűntek az említett okok. A bíróság a fentiekből kifolyólag az ideiglenes intézkedés visszavonásáról határozott.⁷⁹

Az EJABiz a panamai négy *ngöbe* közösség és tagjainak védelme érdekében 2010-ben nyújtott be kérelmet a bírósághoz ideiglenes intézkedését kérve, amelyet utóbbi, az ugyanazon év májusában hozott határozatával elutasított.⁸⁰ A kérelmet benyújtó bizottság érvelése szerint az említett közösségek területén tervezett beruházások a közösség és a földjeik között fennálló szoros kapcsolatra tekintettel veszélyeztetik a közösség fennmaradását, valamint tagjainak életben maradását. A panaszos felek békés tiltakozásait a rendőri erők erőszakot alkalmazva oszlatták fel, a törzsi vezetők pedig több halálos fenyegetést kaptak. A 2008-ban kezdődött építkezések egyre inkább zavarták a közösségek életét, a projekt pedig előrehaladott állapotba

⁷⁴ EJAB, *Sawhoyamaya* őslakos közösség kontra Paraguay, 2006. március 29. C Sorozat No. 146 (merits).

⁷⁵ EJAB, *Moiwana Község kontra Suriname*, 2005. június 15. C Sorozat No. 124.

⁷⁶ A CERD észrevételei Suriname kapcsán, 2009. március 31. (CERD/C/SUR/CO/12), para. 18.

⁷⁷ SHELTON 1998, 206.

⁷⁸ EJAB, határozat a kolumbiai *kankuamo* őslakos nép ügyében hozott ideiglenes intézkedésekről, 2004. július 5.

⁷⁹ EJAB, határozat a kolumbiai *kankuamo* őslakos nép ügyében hozott ideiglenes intézkedések visszavonásáról, 2011. november 21.

⁸⁰ EJAB, határozat a panamai *ngöbe* őslakos közösség ügyében benyújtott, ideiglenes intézkedés iránti kérelem elutasításáról, 2010. május 28.

került, amely visszafordíthatatlan következményekkel fenyegetett. Panama álláspontja szerint a közösség nagy része beleegyezett a kitelepítésbe és a kárpótlásba, a tiltakozások mögött körülbelül 10 család áll, akik jobb ajánlatot szeretnének kikényszeríteni az államtól; a többi család és a törzsi vezetők elismerően nyilatkoztak az állam és az érintett közösségek között kötött megállapodásról. A bíróság álláspontja szerint, míg az állam állításai megalapozottak, a bizottság nem tudta hitelt érdemlően bizonyítani sem a halálos fenyegetések megtörténtét, sem a tervezett erdőirtás és a terület vízzel történő elárasztásának az őslakos közösség túlélését veszélyeztető hatását.⁸¹ A beruházások a bíróság döntéséből kifolyólag befejezésre kerültek, az ügy tárgyalása jelenleg is folyamatban van az EJABiz előtt,⁸² a legutóbbi meghallgatást 2016 áprilisában tartották, amelyen a panaszos felek a végül megvalósuló projekt eredményeit ismertették, többek között annak az életmódjukra gyakorolt hatását. Előadták továbbá, hogy az állam nem biztosított számukra megfelelő védelmet a belföldi jogorvoslatok révén, elmulasztotta továbbá az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés elvének érvényre juttatását.⁸³

A *Taromenane* közösség érdekében az EJABiz által benyújtott kérelmet az EJAB szintén elutasította. A bizottság kivételes jelleggel⁸⁴ – előtte folyamatban lévő eljárás nélkül – kérte az ideiglenes intézkedés elrendelését két kiskorú, őslakos származású gyermek saját törzséhez való visszajuttatása érdekében. Az ügy tényállása röviden úgy foglalható össze, hogy két, elszigeteltségben élő őslakos közösség összecsapásának eredményeként a gyermekek a megtámadott őslakos közösségtől a támadó őslakos közösséghez kerültek, ahonnan az állami szervek szabadították ki őket és – a megfelelő orvosi ellátást követően – helyezték el egy harmadik őslakos közösségnél. A *taromenane* közösség tagjai jelezték igényüket, hogy a gyermekeket a közösségen belül szeretnék felnevelni. Az állami hatóságok a kérést arra hivatkozva utasították el, hogy a gyermekek egyrészt veszélyben lennének az említett közösségen belül, amelyet újabb, esetleges támadások fenyegetnek; másrészt a gyermekek az állami kórházban kapott egészségügyi oltások következtében veszélyeztetnék a külvilágtól elzártan élő, ezért védőoltásokban sem részesülő taromenane közösség többi tagját. A bíróság álláspontja szerint az állam eljárása megfelel az EJAÉ előírásainak, a gyermekek pedig nincsenek életveszélyben.⁸⁵

AZ AMERIKA-KÖZI RENDSZER JOGGYAKORLATÁNAK ÉRTÉKELÉSE

A Brunner–Quintana szerzőpáros szerint⁸⁶ a Sarayaku ügy jelentősége két tényezőben nyilvánul meg: egyrészt a bíróság egyértelműen elmozdult a kollektív jogok

⁸¹ Uo. paras. 1., 5–7, 11–12.

⁸² EJABiz, Ngöbe őslakos közösségek és társaik kontra Panama (No.12.717)

⁸³ EJABiz, 49/16. sz. sajtóközlemény, 2016. április 15.

⁸⁴ EJABiz, Eljárási Szabályok (Hatályos: 2013. augusztus 1.), para. 25.

⁸⁵ EJAB, határozat az ecuadori taromenane őslakos közösség ügyében benyújtott, ideiglenes intézkedés iránti kérelem elutasításáról, 2014. március 31.

⁸⁶ BRUNNER–QUINTANA 2012, 6–7.

elismerésének irányába, a törzs tagjait alkotó egyének jogainak megsértése helyett, egyértelműen a törzs egészét megillető jogok megsértésére helyezve a hangsúlyt. A jóvátétel alanyaként egyébként a bíróság – és a bizottság – már korábban sem a törzs tagjait, hanem magát a törzset nevezte meg. Dulitzky szerint ennek oka abban keresendő, hogy míg a jogsértés megállapítása érdekében nem szükséges név szerint beazonosítani a sértettek körét – egy absztrakt sértetti kör is elegendő –, addig a kárpótlás esetén, amennyiben azt egyénileg ítélnék meg, a jogosult személyek egyéni beazonosítása válna szükségessé. E kettősség azonban mellett, hogy a következetlenség látszatát kelti, lehetővé teszi az államok számára, hogy – a jogsértés megállapítása során – vitassák az áldozatok körének behatárolhatóságát, ahogyan azt Suriname tette a Saramaka ügyben. Amennyiben tehát, a bíróság egyértelműen a kollektív jogok védelmének irányába mozdul el, elejét veheti az efféle időhúzó taktikázásnak.⁸⁷ A bíróság részletesen foglalkozott továbbá az őslakos közösségek kulturális identitáshoz való jogával,⁸⁸ amelyet a nemzetközi jogban bekövetkezett változásokra tekintettel olyan alapvető jogként ismert el, amelyet egy demokratikus, multikulturális társadalomnak garantálnia kell.⁸⁹ Másrészt, a szerzőpáros szerint a bizottság a *Dann* ügyben hozott döntésével együtt egyértelművé tette minden Amerika-közi állam és az ott befektetéseket megvalósítani tervező vállalat számára, hogy az Amerika-közi mechanizmus joggyakorlata az őslakos népekkel történő konzultációt, a nemzetközi jog általános elvének tekinti, ennek megfelelően az adott ország, szerződéses kötelezettségeitől függetlenül⁹⁰ is, számon kéri azt. E számonkérést segíti, hogy az EJAB világosan rögzítette a jóhiszemű konzultáció fogalmi elemeit, valamint azt, hogy az állam nem háríthatja át a felelősséget harmadik személyekre, példának okáért vállalatokra.⁹¹

Verbeek szerint ugyanakkor az a tény, hogy a bíróság pusztán a jóhiszemű konzultáció lefolytatásának kötelezettségét rögzítette, miközben a konszenzus elérését csak bizonyos mértéket meghaladó beruházások esetén tette kötelezővé, azt fogja eredményezni, hogy az őslakos közösségeknek továbbra is, minden egyes őket érintő ügyben az Amerika-közi rendszer szervei elé kell vinniük az egyébként is hosszan elnyúló hazai jogvitáikat.⁹² – Érdemes megjegyezni, hogy ez az Amerika-közi mechanizmus szerepfelfogásával is ellentétes, annak célja ugyanis nem az, hogy egy végső igazságszolgáltatási fórummá váljon. – Dulitzky véleménye szerint a helyzet

⁸⁷ DULITZKY 2010, 57–58.

⁸⁸ E körben kiemelt figyelmet szentelt az őslakos közösség tagjai által tett, a törzs és az általa használt terület közötti szoros kapcsolat meglétét bizonyító tanúvallomásoknak, valamint az őshonos *lispungó* fák kivágása által okozott traumának. – MELO 2014, 283–292.

⁸⁹ Uo. para. 217.

⁹⁰ A *Dann* ügyben az EJABiz az Amerikai Egyezményt nem ratifikáló Egyesült Államokon kérte számon a konzultáció elmaradását. – EJABiz, *Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok ügy*, 2002. december 27. (No. 11 140), paras. 95, 155.

⁹¹ KHATRI 2013, 183–184.

⁹² VERBEEK 2013, 278–282.

megoldásának kulcsa, hogy az Amerika-közi mechanizmus a térség államainak alkotmányos és törvényi szabályaiban fellelhető rendszerszintű problémák meglétének felismerését követően, egyértelműen kijelölje azokat a sztenderdeket, amelyekhez minden államnak tartania kell magát. Addig – amint fogalmaz – a jogok védelme egyfajta toldozás-foltozás.⁹³

A jelen írás szerzője szerint az ügyben a bíróság által hozott legfontosabb újítás, hogy a testület, a korábbi gyakorlatától elszakadva – a panaszos felek kérésére – vizsgálta az élethez való jog kérdését. – Az élethez való jogra alapozott védelem bevezetését Orellana már a *Saramaka* ügyről írt kritikájában is javasolta, tekintettel arra, hogy az élethez való jog korlátozása minden esetben szigorúbb garanciális szabályok betartását követeli meg az államtól, mint a tulajdonhoz való jog korlátozása. – A bíróság e közben tartotta magát a *Saramaka* ügyben rögzített elvhez: az államnak lehetősége van a törzs területén található természeti kincsek hasznosítására, amennyiben betartja az előírt garanciális feltételeket. Az ügyben hozott döntés jelen írás szerzője szerint további szempontokból is kiemelkedő: egyrészt, a bíróság – létrehozása óta először – helyszíni szemlét tartott a jogsértések színhelyén.⁹⁴ Másrészt, a panaszos felek képviselői – a bizottság indítványán túlterjeszkedve, azt kiegészítve – kérték az Amerikai Egyezmény 26. cikke által garantált kultúrához való jog, továbbá az 5. és 7. cikk által garantált az emberséges bánásmódhoz, valamint a személyes szabadsághoz való jog megsértésének a megállapítását. Harmadrészt a Bíróság az ügyben nem látta szükségesnek bizonyítási eljárás lefolytatását a földek feletti jogosultságot illetően, tekintettel arra, hogy a belföldi jogorvoslati eljárások során az állam azt elismerte, és nem vitatta.⁹⁵

A *Madungandíi*-ügyben a bíróság nem élt a lehetőséggel, hogy kiterjessze az időbeli joghatóságát – az ügyben a jogsérelmet elkövető államot ugyanis e nélkül is felelősségre lehetett vonni –, ami miatt számos kritika érte a Bíróság döntését. A szerző szerint azonban a döntést ért kritikák nem veszik figyelembe, hogy az időbeli joghatóság kiterjesztése egy olyan láncreakciót indítana el, amelynek következményei beláthatatlanok lennének. A *Catrimán*-ügyben hozott ítéletében a bíróság más szempontból is visszafogottnak bizonyult: bár megállapította a bírói védelemhez való jog sérelmét, azt már nem találta megállapíthatónak, hogy a hazai bíróságot előítéletek vezették. A szerző véleménye szerint e téren az EJAB dönthetett volna másként, tekintettel arra, hogy az őslakosokkal szembeni negatív előítéletek meglehetősen elterjedtek és gyakran befolyásolják a döntéshozókat és a jogalkalmazókat – sokszor még a fejlett országokban is.

A szerző véleménye, hogy a legutóbbi ügyeknek és annak köszönhetően, hogy az Amerika-közi rendszer viszonylag hatékonyan hajtja végre az ítéleteit, az őslakos népek ősi földjeik felett fennálló jogai nem maradnak üres akadémiai dogmák: a nemzetközi jog élő intézményévé válnak, mellyel minden jövőbeli jogsértőnek számolnia kell. Ez a védelem követendő példaként szolgálhat a többi emberi jogvédelmi

⁹³ DULITZKY 2010, 68.

⁹⁴ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, para. 21.

⁹⁵ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 6., 19., 124.

rendszer számára is, ahogyan ezt az *Endorois* ügy is kiválóan példázza, amelyben az ENJABiz átvette az EJAB által, a *Saramaka* ügyben meghatározott kritérium rendszert. Az emberi jogi mechanizmusok ilyen kölcsönhatása több szempontból is előnyös: egyrészt az implementáló rendszer egy jól működő, bizonyított megoldást vehet át, másrészt az implementáció hozzájárul ahhoz, hogy az őslakosok jogai az egész világon egységes – az Amerika-közi rendszeren belül garantálthoz hasonló szintű – védelemben részesüljenek.

Az Amerika-közi mechanizmus rendszerszintű működését illetően említést érdemel Shelton gyakorlati tapasztalatokon alapuló kritikája, amely az EJABiz és az EJAB közötti jelenlegi munkamegosztásból adódó problémákra hívja fel a figyelmet. Véleménye szerint érdemes lenne fontolóra venni, hogy a bizottság az egyéni ügyek elbírálása során pusztán filter funkciót töltsön be, az érdemi döntést a bíróságnak hagyva. A jelenlegi munkamegosztás következtében ugyanis évekbe kerül, mire mindkét intézmény meghozza az érdemi döntést. Az idő múlása pedig legtöbbször a sértettek ellen dolgozik. Véleménye szerint a bizottság kapacitását arra kellene használni, amelyben jelenleg is kiemelkedő szerepet játszik: a tömeges és kirívó jog sértések felderítésére és kivizsgálására az államokról szóló jelentéseiben és a tematikus elemzéseiben. Shelton tehát alapvetően a bíróságra ruházná az egyéni panaszok kivizsgálását, a bizottságot pedig monitoring szervvé alakítaná.⁹⁶

BIBLIOGRÁFIA

BRUNNER 2008

BRUNNER, Lisl, The Rise of Peoples' Rights in the Americas: The Saramaka People Decision of the Inter-American Court of Human Rights. *Chinese Journal of International Law*, Vol. 7, 2008, Issue 3, 711.

BRUNNER – QUINTANA 2012

BRUNNER, Lisl–QUINTANA, Karla, The Duty to Consult in the Inter-American System: Legal Standards after Sarayaku. *American Society of International Law*, 16, 2012, Issue 35, 1–7.

DULITZKY 2010

DULITZKY, Ariel E., When Afro-Descendants Became Tribal Peoples: The Inter-American Human Rights System and Rural Black Communities. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 15 (2010), Issue 1, 59.

DUX 2005

DUX László: Az ogoni-ügy az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága előtt, *Jogelméleti Szemle*, 5 (2005), 2. szám.

⁹⁶ SHELTON 2015B, 1–28.

FOSTER 2015

FOSTER, George K., Combating Bribery of Indigenous Leaders in International Business. *Columbia Journal of Transnational Law*, 54, 2015, Issue 1, 59–115.

RAISZ 2010

RAISZ Anikó: *Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikai-közi Bíróságának kölcsönhatásában*, Miskolc, Novotni, 2010.

KHATRI 2013

KHATRI, Upasana, Indigenous People's Right to Free, Prior, and Informed Consent in the Context of State-Sponsored Development: The New Standard Set by Sarayaku v. Ecuador and It's Potential to Delegitimize the Belo Monte Dam. *American University International Law Review*, 29, 2013, Issue 1, 183–184.

MARINKÁS 2012

MARINKÁS György: Az őslakosok jogainak megjelenése az Amerika-közi Rendszerben: az őslakosok joga ősi földjeikre, különös tekintettel a Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügyre. In: *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Szerk.: RAISZ Anikó, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2012.

MARINKÁS 2013

MARINKÁS György A Saramaka emberek kontra Suriname ügy; avagy az Amerikai-közi Bíróság, mint az őslakos népek jogainak élharcosa. *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica Tomus*, XXXI, 2013, 221–238.

MARINKÁS 2015

MARINKÁS György: A Hingitaq 53 és mások kontra Dánia ügy, avagy az őslakos népek át- és kitelepítésének kérdései az európai emberi jogvédelmi mechanizmus vonatkozásában. *Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2014. november 20., Az Állam- és Jogtudományi Kar szekció kiadványa*. Szerk.: SZABÓ Miklós, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2015.

MELO 2014

MELO, Mario, Voices from the Jungle on the Witness Stand of the Inter-American Court of Human Rights. *Sur – International Journal on Human Rights*, 20, 2014, 283–292.

ORELLANA 2008

ORELLANA, Marcos A.: Saramaka People v. Suriname. *American Journal of International Law*, 102, 2008, Issue 4, 844, 846–847.

PRICE 2009

PRICE, Richard, Contested Territory: The Victory of the Saramaka People vs. Suriname. *Prepared for Simpósio Internacional: Territórios Sensíveis: diferença*,

agência e transgressão, Museu Nacional, Rio de Janeiro, 15 June 2009. In: Olivia da Cunha & Barbara Weinstein (eds.) 2011, 3.
http://www.richandsally.net/files/Victory_of_Saramakas_vs_Suriname.pdf
(2017. január 22.)

SANDOVAL 2011

SANDOVAL COUSTASSE, Juan Guillermo–SWEENEY- SAMUELSON, Emily, Adjudicating Conflicts Over Resources: The ICJ’s Treatment of Technical Evidence in the Pulp Mills Case. *Goettingen Journal of International Law*, 3, 2011, Issue 1, 447–471.

SARMIENTO-LAMUS 2015

SARMIENTO-LAMUS, Andrés, Case of Indigenous Communities Kuna of Maudungandí and Emberá of Bayano and its Members v. Panama. *International Law, Revista Colombiana de Derecho Internacional*, 27, 2015, 9–38, 30–33.

SHELTON 1998

SHELTON, Dinah: Remedies in the Inter-American System. *American Society of International Law Proceedings*, 92 (1998), 206.

SHELTON 2013

SHELTON, Dinah, The Inter-American Human Rights Law of Indigenous Peoples. *Harvard Law Review*, 35, 2013, 941–942, 968–969.

SHELTON 2015A

SHELTON, Dinah, Whiplash and Backlash - Reflections on a Human Rights Approach to Environmental Protection. *Santa Clara Journal of International Law*, 13, 2015, Issue 1, 11–30

SHELTON 2015B

SHELTON, Dinah, The Rules and the Reality of Petition Procedures in the Inter-American Human Rights System. *Notre Dame Journal of International & Comparative Law*, 5, 2015, Issue 1, 1–28.

SZEMESI 2008

SZEMESI Sándor: A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában (PhD-értekezés, 2008)
http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/szemesis_ertmh.pdf
(2017. január 22.)

VERBEEK 2013

VERBEEK, Carol Y., Free, Prior, Informed Consent: The Key to Self-Determination: An Analysis of the Kichwa People of Sarayaku v. Ecuador. *American Indian Law Review*, 37, 2013, Issue 1, 278–282.